

RECENZIE BOOK REVIEWS

BERAN, Lukáš – VALCHÁŘOVÁ,
Vladislava – ZIKMUND, Jan et al.:
Industriální topografie. Kraj Vysočina.
Praha, ČVUT, VCPD FA 2014. 274 s.
ISBN 978-80-01-05544-1

Séria publikácií Industriální topografie z produkcie Výzkumného centra průmyslového dědictví při FA ČVUT v Prahe

SÚPIS NĚPAMIATOK

Éra digitalizácie a počítačov nám ponúka veľké možnosti zachytenia dát veľkého množstva. Kvantové počítače zrejme posunú túto hranicu ešte oveľa ďalej. Túžba uchopiť a opísať všetko je večnou túžbou bádateľného ľudského ducha tu sa pred ňou otvárajú obrovské možnosti. Zasahujú aj také oblasti, kde bol kvantitatívny výskum na okraji.

Úsilie o poznanie vybraných excelentných architektonických diel minulosti s cieľom ich ochrany nie je nič nové. Na Slovensku, oproti iným vyspelejším krajinám iste trochu neskôr, vznikalo v šesťdesiatych rokoch 20. storočia záslužné dielo *Súpis pamiatok* a ten v súčasnosti nahrádza podstatne bohatší nový súpis. Nešlo vtedy a nejde ani teraz o pamiatky striktné chránené zákonom, sú tu aj objekty v širšom zmysle slova pamiatkové.

Mladšie je však úsilie vyhnúť sa kultu ikonickosti a excelentnosti a zachytiť to, čo by sme mohli azda nazvať protikladne „nepamiatky“. Teda to, čo nemá klasickú monumentálnu a turisticky efektívnu pamiatkovú hodnotu, ale je pripomienkou minulosti celkom nepatetickej, bežnej, obyčajnej, každodennej. Takými to sú vizuálne neraz nevábne, hojne zanikajúce, ošarpané a preto chápané ako mrzké – industriálne objekty.

Spojenie zámeru poznať „všetko“ a zachytiť „nepamiatky“ sa premieta do súčasného záujmu o výskum industriálu, výskumu stavebnej, architektonickej a technologickej stránky objektov priemyslového dedičstva. Zreteľne sleduje nielen líniu popisania, zachytenie a uvedenie si existencie javov, predmetov či objektov, ale aj líniu ich záchrany transformáciou. Vzhľadom na rapídny a akcelerujúci rozvoj techniky táto záchrana prebieha často vložení radikálne iného obsahu či funkcie.

V Českej republike sa o takéto poznanie výrazne zaslúžila malá skupina okolo Benjaminu Fragnera, ktorá je známa ako Výzkumné centrum průmyslového dědictví. Toto centrum prešlo v rámci Českého učení technického, kde teraz sa na Fakulte architektúry pôsobí niekoľkými organizačnými zmenami, ale aj tak dokázalo koncentrovat rozsiahly súbor poznatkov o českom a moravskom industriáli. Tie sú obsiahnuté v mohutnej

sérii publikácií o priemyselnom dedičstve jednotlivých krajov Českej republiky s jednotiacim názvom *Industriální topografie*.

Za všetky približujeme aspoň poslednú z nich, publikáciu *Industriální topografie kraj. Vysočina*. Na knihe pracovalo okrem menovaných ešte dvanásť ďalších autorov spolu na 324 heslách. Ako v úvode píše Benjamin Fragner predstavuje sa tu to, čo zostalo z materiálnych pozostatkov priemyselného dedičstva, zachované budovy a areály, sústreďuje sa tu pozornosť na tie z nich, ktoré sú historicky najvýznamnejšie, architektonicky pôsobivé, spojené s použitou technológiou či pre kraj charakteristické.

Kniha má päť kapitol (skupín okresov) s mapami a lokalizáciou objektov. Jednotlivé heslá o priemyselných objektoch majú približne pol strany podrobného textu vrátane jednej-dvoch fotografií. GPS súradnice pomáhajú tam, kde už zanikajúci objekt nemá ani súpisné číslo. Súčasťou je precízny zoznam literatúry k jednotlivým objektom i súhrnné a typologický register.

Ústredným cieľom poznávania a dôkladnej evidencie tu nie je vhládanie a vyčleňovanie pamiatok, ale „poskytovať argumenty pre súčasnosť“ (B. Fragner). Výskumný projekt, ktorý podporilo grantom Ministerstvo kultúry ČR v rámci programu Národní kulturní identita (NAKI), preto v celom rade akcií i v záverečnej výstave a publikácii k nej ukazuje možnosti, ako vziať do úvahy dôkladne zmapované a spísané industriálne dedičstvo do dnešného sveta, zaoberá sa s možnosťami jeho konverzie, takpovediac tým, ako sa s týmito „nepamiatkami“ dá či má produktívne a živo konverzovať.

ARCHITEKTÚRA PRED OBJEKTÍVOM

DVE PUBLIKÁCIE O ARCHITEKTÚRE,
URBANIZME A FOTOGRAFII

Za druhý medzník vývoja ľudskej kultúry po vynáleze lineárneho písma považoval filozof a teoretik nových médií Vilém Flusser, vynález „technických obrazov“. Zdanlivo objektívne a nekonečne reprodukovateľné médium fotografie a filmu spôsobilo zásadne zmeny v celej spoločnosti, v umení, vo vede a aj v politike. Analýzy technických obrazov a ich vplyvu na históriu i sú-

293 RECENZIE
BOOK REVIEWS

Na rozsiahlej výskumnej práci VCPD sa podieľalo aj niekoľko doktorandov zo Slovenska a stálo by za to využiť skúsenosti, ktoré toto centrum získalo na podobnú dôkladnú a rozsiahlu poznávaciu prácu na topografii slovenského priemyselného dedičstva.

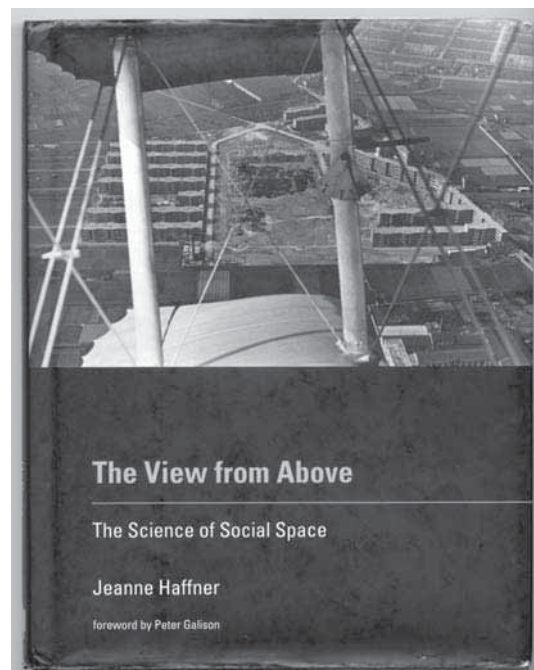
MATÚŠ DULLA

časnosť však dodnes dokážu inšpiratívne demaskovať naše schematické prijímanie fotografických obrazov. Odkrývanie významu, ktorý zohráva médium fotografie vo vývoji a recepcii modernej, ako aj súčasnej architektúry už dlhší čas rezonuje vo výskumoch teoretikov a historikov. A o aktualnosti premýšľania vzťahov architektúry a fotografie v medzinárodnom, ale aj domácom diskurze svedčia aj dve recenzované publikácie.

DEŠIFROVANIE VEDECKEJ OBJEKTÍVNOSTI

Francúzska historička vedy Jeanne Haffner, v publikácii *The View from Above* (Pohľad zhora),

HAFFNER, Jeanne:
The View from Above,
The Science of Social
Space. Cambridge,
MIT Press 2013. 204 s.
ISBN: 978-0-262-01879-1

ktorá vyšla v roku 2013 v MIT Press, opisuje na príklade Francúzska očarenie z dosiahnutia novej perspektívy, pohľadu zhora. Letecké objavovanie sveta, ktoré takpovediac odštartovala prvá svetová vojna, nepritahovalo len armádu a kartografov, ale aj etnografov, sociológov a v neposlednom rade aj architektov. Atmosféru nadšenia, ktoré zdieľali niektorí vedci, autorka vystihuje citátom etnológa Marcela Griaule, ktorý videl v štruktúre krajiny a sídiel „diagram ľudskej civilizácie“. Médiom pre pozorovanie, poznanie a napokon aj vylenenie tohto diagramu civilizácie sa stala letecká fotografia. Podľa niektorých vedcov, medzi ktorými bol aj Griaulov žiak Chombart, ponúkalo skúmanie topografie zeme podporu ich vedecké výskumy vykonávané na zemi. Tak ako začal Chombart čítať z leteckých fotografií rozličnej štruktúry zástavby afrických osád, rozličný spôsob života jej obyvateľov, začali spolu so sociológmi nachádzať na leteckých snímkach potvrdenie svojich téz aj architekti a mestskí plánovači. „Chaotická“ štruktúra miest a obcí taká zjavná z pohľadu z výšky sa zdala byť

zrkadlom neusporiadaného života spoločnosti v nej, jej fotografie sa stali dôkazom pre kritiku, ale aj priestorom, na ktorom sa mohli rodiť nové vízie.

Podľa Jeanne Haffner to bol práve architekt a vášnivý letecký fotograf Marcel Lods, ktorý medzi prvými upozornil na dôležitosť používania leteckých fotografií pri navrhovaní architektúry a to nielen teoreticky. Spolu s Eugène Beauduinom bol v tridsiatych rokoch 20. storočia autorom prvej modernej obytnej štvrte parížskeho predmestia Cité de la Muette. Štruktúra rozsiahlych bytových blokov mala byť opakom okolitej chaotickej zástavby, architekti pri jej formovaní vychádzali viac z topografie krajiny, než by nadväzovali na existujúcu štruktúru. Boli tvarované viac z leteckej perspektívy než z pohľadu zo zeme.

Racionalita a zrozumiteľnosť, ktorú vnášali pionieri moderného urbanizmu do prevrstvených a neprehľadných štruktúr historických miest, sa azda najemotívnejšie dala predstaviť práve prostriedkami „objektívnej“ leteckej fotografie. Úchvatná komplexnosť fotografického záberu tak, ako naznačuje Haffner, nielenže znamenala podrobný zdroj k analýzám skutočného stavu sveta, ale v určitej miere stála aj za premenou vnímania a estetiky architektonického jazyka. Autorka upozorňuje na fascináciu topografiou či tvarom krajiny aj v tvorbe jedného z hlavných predstaviteľov modernizmu Le Corbusiera. Jeho návrhy na prestavbu Alžíra a Ria de Janeiro kopírujú krajinu tak radikálne, ako radikálne sa usilujú premeniť tradičné formy mestskej zástavby a tým aj života spoločnosti. To sa neskôr stalo jadrom kritiky moderného urbanizmu a modernej architektúry ako takej. Monumentálna, abstraktná estetika moderného urbanizmu, z vtáčej perspektívy tak jednoznačne prehľadná a racionálna sa vonkoncom neprejavila poriadkom a disciplínou spoločnosti žijúcej v nej. Túžba po rozšírení diagramu sa v sedemdesiatych rokoch 20. storočia nástupom nových postmoderných paradigiem neuskutočnila, dnešná nová fascinácia ortofotomapiami a internetovými mapovými aplikáciami však preukazuje nové možnosti na „pohľad zhora“, o akých sa spomínaným pionierom takéhoto skúmania mohlo len zdať.

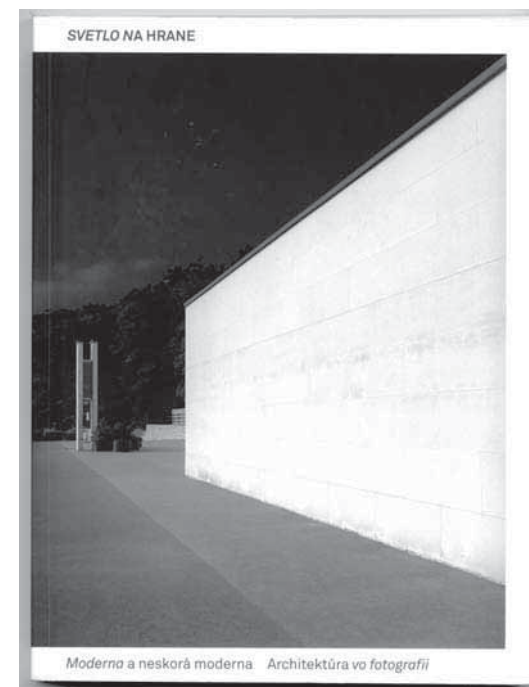
NA HRANE VYSOKÉHO UMENIA

Slovenská národná galéria už tradične v rámci bratislavského podujatia Mesiac fotografie pripra-

vila výstavu venovanú tomuto médiu. V roku 2014 je to výstava, ktorá sa po prvýkrát monotematicky venuje fotografii architektúry a ako už býva v SNG zvykom, spolu s výstavou vznikol aj katalóg, ktorý nemá ambíciu byť len prílohou k výstave, ale, naopak, je publikáciou, ktorá autonómne vypovedá o historických premenách fotografovania modernej architektúry na Slovensku. Je hodnotnou prezentáciou výskumu, ktorý obohacuje naše poznanie umenia architektúry 20. storočia.

Výstava, ako aj publikácia je spoločnou prácou kurátorky zbierok fotografie Lucie Almäšiovej a kurátorky zbierok architektúry Viery Dlháňovej a spája v sebe cieľ skúmať v období od konca prvej svetovej vojny do záveru osemdesiatych rokov 20. storočia tvorbu fotografie architektúry na Slovensku spolu s tvorbou modernej architektúry ako takej. Ak sú však dejiny fotografie architektúry ako špecifického žánra na Slovensku v podstate len v začiatkoch a text Lucie Almäšiovej je ich prvým komplexným zosumarizovaním, nie je historiografia architektúry modernizmu na Slovensku už dávno terra incognita.

Úvodná analýza východísk fotografie architektúry nazvaná K doterajšiemu poznaniu je v publikácii spojená s vývojom architektonických periodík, v ktorých bola väčšina fotografickej produkcie publikovaná. Almäšiovej text súčasne poukazuje na silu jazyka fotografie ako sprostredkovateľa ideí a princípov modernej architektúry na čo nadväzuje aj autorka kapitoly o architektúre Viera Dlháňová. Vo svojej štúdií sa zamerala na fundamentálne korene modernej architektúry, jej *Predobrazy a obrazy modernej európskej architektúry* sú sumarizáciou zásadných, takpovediac, učebnicových statí a článkov nestorov medzinárodnej a domácej modernej architektúry. Otázky o vzťahu týchto architektonických „manifestov“ a média fotografie na formovanie modernej architektonickej scény na Slovensku, či o ich súčasnej recepcii, ktoré v tejto súvislosti vystupujú, sa v texte vyskytujú len v náznakoch. Stať samotná tak pôsobí predovšetkým ako obhajoba a oslava modernej architektúry.

ALMÁŠIOVÁ, Lucia
– DLHÁŇOVÁ, Viera:
Svetlo na hrane. Moderna
a neskorá moderna.
Architektúra vo fotografii.
Bratislava, Slovenská
národná galéria 2014. 160 s.
ISBN: 978-80-8059-181-6

Výber prezentovaných a skúmaných fotografických diel, ako aj „slovenskej“ scény fotografov architektúry prirodzene reflektuje a dokumentuje dianie a architektonickú tvorbu v povojnovom „neskoromodernom“ období, teda epochu, ktorá dodnes názorovo polarizuje spoločnosť. Podobne nejednoznačne je vnímaná aj samotná fotografia architektúry podľa autoriek na hrane medzi remeselným dokumentovaním a autonómnym umením. Publikácia, rovnako ako aj výstava, ktoré vznikli na pôde vrcholovej národnej inštitúcie, tak v mnohom dávajú ďalší z legitimizujúcich signálov zaradenia modernej architektúry do kontextu kultúrneho dedičstva našej krajiny.

PETER SZALAY